

IVANA BRLIĆ-MAŽURANIĆ I MODERNA¹

Sanja Grakalić Plenković
Rijeka

Sažetak: Cilj je rada istaknuti modernističke elemente antologijske zbirke bajki *Priče iz davnine* Ivane Brlić-Mažuranić te ih interpretirati u okrilju različitih stilova koji koegzistiraju u hrvatskoj moderni, s osobitim naglaskom na secesiji. Sklonost k modernističkoj artificijelnosti i autoričina nakana da secesijskom dekorativnošću i estetiziranošću bajki slijedi aktualne trendove u umjetnosti, stavlja elemente književnih paradigmi moderne u zbirci, kao jednako vrijedne, u suzvučje s didaktičnima. Dodir moderne svjedoči o naklonosti i predanosti autorice suvremenim europskim utjecajima u hrvatskoj književnosti *fin de siècle*.

Ključne riječi: *Priče iz davnine*, Ivana Brlić-Mažuranić, moderna, secesija

PRIČE IZ DAVNINE U KONTEKSTU HRVATSKE MODERNE

Proteklo je desetljeće, kao i ovo, frekventno razdoblje za istraživače rada Ivane Brlić-Mažuranić. Budući da su se navršile i obilježile 150. godišnjica njezina rođenja, stote godišnjice objave njezinih najpoznatijih djela, romana *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* (obj. 1913.) i antologijske zbirke bajki *Priče iz davnine* (obj. 1916.), te 80. godišnjica autori-

¹ Članak je nastao prema autoričinu predlošku za održano pozvano predavanje na Državnome stručnom skupu za učitelje i nastavnike Hrvatskoga jezika „Ivana Brlić-Mažuranić (150 godina)” održanom u Slavonskom Brodu 28. i 29. listopada 2024. u organizaciji Agencije za odgoj i obrazovanje. Predavanje je bilo popraćeno citatima iz autoričinih eseja i bajki, koji su za ovaj rad značajno reducirani (bajke se navode prema izdanju iz 1950.), kao i preslikama građe iz Arhiva obitelji Brlić koje je autorica za svoje predavanje održano u Oslu (2016.) na temu povezanosti rada I. Brlić-Mažuranić sa skandinavskom književnošću i književnicima dobila uz ljubaznu pomoć dr. sc. Mate Artukovića.

čine smrti, književni rad I. Brlić-Mažuranić i njezin obiteljski život često je bio temom medijskih i ostalih pisanih izvora. O njoj se mnogo pisalo, znanstveno i manje znanstveno, popularizirajući njezin rad i tematizirajući njezin poslovni i privatni život, djetinjstvo, djevojaštvo i smrt te manje ili više intimne pojedinosti iz njezina autobiografskog opusa. Pritom je kao izvor biografskim podacima najčešće korištena *Autobiografija*, koju je napisala na poziv JAZU-a 1916. (obj. 1930.; Brlić-Mažuranić 1997), te intimni i za javnost donedavno skriveni fragmenti dnevnika koji je pisala kao mlada djevojka, od svoje četrnaeste do osamnaeste godine, zaključivši ih na dan zaruka (Mažuranić 2010). Zanimljivim se za javnost osobito istaknuo intimni i obiteljski svijet mlade spisateljice, kasnije i slavne književnice, osobito stoga što je u javnosti desetljećima predstavljana u vrlo pozitivnom i dostojanstvenom ozračju, kao književnica kojoj je notu poštovanja i digniteta donijelo podrijetlo, položaj cijelnjene književnice za djecu, nagrađivane pohvalama književne kritike i generacija oduševljene čitalačke publike. *Autobiografija* koju je napisala namijenivši je očima javnosti postala je tako često citirana kao svojevrsna okosnica i za biografske i za intimne interpretacije i tumačenja njezina književna rada, kao što je to i, s dinamikom objavljivanja sve više, njezina obiteljska, intimna i poslovna korespondencija sa suvremenici (usp. Brlić-Mažuranić 2016; Zima 2019).

Godina 2024. donosi i 110 godina od kraja književno-umjetničkog razdoblja hrvatske moderne, u kojem je I. Brlić-Mažuranić djelovala i pisala. Kraj se moderne omeđuje vrlo precizno i kruto točnim datumima u 1914.; smrću A. G. Matoša, najizrazitijega hrvatskog predstavnika simbolizma i impresionizma, objavom zbirke *Hrvatska mlada lirika*, posljednje zbirke impresionističke poezije, te započinjanjem Prvoga svjetskog rata. No, vremenske odrednice hrvatske moderne zbog pluralizma različitih poetika koje supostoje ispreplićući se i dodirujući slobodnije su, meke i fluidnije (usp. Zlatar 2000; Pavličić 2002) no one koje naša povijest književnosti najčešće spominje u vremenskom omeđivanju ove epohe.

Moderna je, dakle, u prosincu 1916., kada su objavljene *Priče iz davnine*,² završila, prepustivši književnu scenu avangardi; A. G. Matoš mrtav je već dvije godine i njegovi sljedbenici i impresionisti su utihnuli, Prvi svjetski rat u punom je jeku i mrtva su četiri od dvanaestorice mladih pjesnika međašne zbirke *Hrvatska mlada lirika*. No razmeđe stoljeća vrijeme je *dospijeća do pisanja* I. Brlić-Mažuranić,³ tj. vrijeme kada ona stasa u književnicu, a time i razdoblje kada su *Priče iz davnine* „idejno i inspirativno začete” (Brgles 2018, 201). Tadašnju umjetnost karakterizira supostojanje modernističkih pravaca, koji se, uz brojne druge utjecaje, oslikavaju na bajkama tijekom njihova nastajanja, pa elemente esteticizama *fin de siècle* prepoznaje i oprimjeruje dio literature o *Pričama iz davnine*. U želji da se osvrnemo na autoričin rad s perspektive vremena u kojem je stvarala, nastojat ćemo smjestiti književnicu u kontekst moderne kao umjetničke epohe i ukazati na najvažnije utjecaje modernističkih pravaca u vezi s kojima se bajke u kasnijim interpretacijama spominju. Također ćemo se osvrnuti i na suvremenike, koji se izdvajaju ili kao uzori ili kao poticaji za pisanje, a koje sama autorica spominje.

Čvrste vremenske ograde kojima se moderna definira zbirku *Priče iz davnine* i u književno-povijesnom i u književno-teorijskom diskursu izdvajaju iz hrvatske književne produkcije toga razdoblja (usp. Šicel 1978), pa ona nepotrebno stoji samostalno i na neki način izdvojeno u opusu suvremenog joj hrvatskoga književnoga kanona (Zima 2018). U tom kontekstu valja podsjetiti da je prvo izdanje *Priča iz davnine* iz 1916. zbirka od šest bajki s ilustracijama Petra Orlića (*Kako je Potjeh tražio istinu, Ribar Palunko i njegova žena, Regoč, Sunce djever i Neva Nevičica, Šuma Striborova, Bratac Jaglenac i sestrice Rutvica*), dok dvije

² U *Autobiografiji* (1916.) autorica navodi da je rukopis predala u ožujku iste godine, no priče nastaju ranije: 1914.; u časopisu *Mladi Hrvat* objavljena je *Šuma Striborova*, a iste, kao i sljedeće godine autorica spominje pisanje priča u obiteljskim pismima. *Šest Priča iz davnine* završava početkom 1916. (Zima 2019, 268–269).

³ Termin prema sintagmi Héléne Cixous (Cixous i dr. 1977; prema Grakalić Plenković, Šepić 2015).

bajke (*Jagor i Lutonjica Toporko i devet župančića*) autorica dodaje u trećem izdanju 1926., dakle, još deset godina kasnije.

Kada učimo o hrvatskoj modernini, uvijek započinjemo pozadinskim kulisama političkih osobitosti koje onda utječu na biobibliografske, faktografske, stranačke okolnosti, povezane uz generacijske jazove koji su se, opet, oslikali u književnim časopisima i njihovim izdavačkim opredjeljenjima (usp. Hergešić 2005). Nekoliko je razloga za smještanje zbirke *Priče iz davnine*, kao i stvaralaštva njezine autorice, u kontekst hrvatske moderne, no periodizacija ovu zbirku ostavlja izvan hrvatske modernističke produkcije. Osim čvrste periodizacije, još je nekoliko razloga tomu (usp. Zima 2018). Namjeru s kojom nastaje njezin književni opus I. Brlić-Mažuranić istaknula je u već spomenutoj, često citiranoj *Autobiografiji*, a to je da želi pisanjem biti *provodičem* svojoj djeci i uputiti ih k *bajnom šarolikom svijetu u koji svako dijete stupa prvim čitanjem*. Iako u korespondenciji spominje kako je *Priče* pisala *kao odrasla osoba sebi, odrasloj osobi* (Zima 2019; Lovrenčić 2024), podvlačeći jasno usmjerenje bajki na djecu kao čitateljsku publiku, autorica je zbirku, kao dio dječje književnosti, smjestila u drukčije periodizacijske odrednice, koje propituju predodžbu o dječjoj književnosti u kontekstu književnosti koja nije namijenjena djeci (iako mnoga djela koja danas ubrajamo u dječju književnost nisu nastala s namjerom da se obraćaju djeci, naprotiv). Isti problem u književno-umjetničkom i društvenom kontekstu zbirci je donijela i činjenica da su *Priče iz davnine* dio ženske književnosti te se tako književni rad I. Brlić-Mažuranić smješta u kontekst i suodnos s radom hrvatskih književnica. Oba korpusa upućuju na moguće nedoumice. Dio je vezan uz periodizaciju hrvatske dječje književnosti (hrvatska dječja književnost, unatoč opetovanom i nebrojenom naglašavanju u svojoj važnosti u oblikovanju čitalačke publike, tek je posljednja dva desetljeća znanstveno frekventnije područje interesa istraživača (Subotić 1991; Hameršak, Zima 2015; Majhut, Lovrić Kralj 2020; Majhut 2022)). U osvrtu na književnu kritiku suvremenika I. Brlić-Mažuranić, Zima (2018) uočava i podvlači interpretaciju i vrednovanje bajki u kontekstu obiteljskog nasljeđa obitelji Mažuranić, „obiteljsku situaciju kao

legitimitet autorice" (Zima 2018, 252), kao i onog nacionalnoga, u kojem ju vidi suvremena kritika.

Kada, međutim, govorimo o poetičkim elementima, brojni su autori koji u antologijskoj zbirci prepoznaju elemente koji korespondiraju s hrvatskom modernom, pa je bajke I. Brlić-Mažuranić dosadašnja književno-povijesna literatura smjestila u korelaciju s modernističkim stremljenjima. Tako se poetike pravaca hrvatske moderne naglašavaju kao estetsko uporište ovih bajki, a autori ističu poetičku srodnost *Priča iz davnine* sa suvremenim književnicima (V. Nazorom, B. Livadićem, V. Vidrićem, D. Šimunovićem, D. Domjanićem (Barac 1954; Šicel 1978)).

POETIKE PRAVACA HRVATSKE MODERNE U *PRIČAMA IZ DAVNINE*

Utjecaji esteticističkih modernističkih strujanja očituju se ponajviše u elementima neoromantizma i secesije.

NEOROMANTIZAM

Neoromantičarsko konstruiranje korpusa u evociranju mitskog i mitološkog iz legendi i mitološkog svijeta (Milanja 1975; Šicel 1978; Bošković-Stulli 1970) autorici je inspiracija za kulisu za *davninu*, mitsko vrijeme u koje će smjestiti bajke. Poetički slijed oslonjen na oživljavanje usmene književnosti i zanimanje za folklornu književnost kao paralelnu (fantastičnu) zbilju slijed su romantizma, točnije – neoromantizma. Karakteriziraju ga esteticizam, veličanje individualnosti, iskazivanje naklonosti k prirodi i njezinoj iskonskoj snazi i simbolici koja pokreće fantastične likove i potiče radnju bajke, interes za vremenski neodređenu, mitsku prošlost (Zima 2001). Neoromantizam će prirodu prikazati u njezinoj veličanstvenosti, kao izvor snage, upravo onakvu kao što se *tamna silna voda Zlovoda valjala (se) u dva rukava preko onih krasnih Polja* u bajci Regoč, prikazana u svojoj iskonskoj, personificiranoj moći. Neoromantičarski poetički impulsi koji se na prijelazu stoljeća zrcale u većini europskih književnosti (Žmegač 1997) drukčije će od romantizma pristupiti odnosu prema pojedincu i neće biti sami sebi svrhom. To se oprimjeruje i u *Pričama iz davnine*, gdje će priroda, kao estetizirana kulisa, kako je rečeno, donijeti neophodnu bajkovitu nestvarnost i ča-

roliju bajkovitog, fantastičnog paralelnog svijeta koji postoji u dodatnoj dimenziji i živi u svom, paralelnom vremenu. Tako je Striborova šuma fantastični prostorni koncept u koji se ulazi kada *zađemo* u šumu, kroz nevidljivi prolaz, kao što je to učinio momak na samom početku bajke, ne znajući što ga u njoj čeka. Ulazak u fantastični svijet mogla je pljeskom ruku otvoriti i starica, koja na ulazu u Striborov svijet i selo svoje mladosti, *srebrom ograđeno*, umjesto pljeska i čarolije bira ostanak u sadašnjosti i *svojoj nesreći*. Ove odrednice neoromantizma dominantno su konceptualne (Zima 2001), a prošlost u *Pričama iz davnine*, poput paralelne stvarnosti, u supostojanju dvaju istodobnih svjetova, često će donijeti bajkama obilježja fantastične priče. Čarobni prolaz koji povezuje dva svijeta vidimo i u bajci *Ribar Palunko i njegova žena*, gdje svijet Kralja Morskog i onaj realni, Palunkov svijet, dijeli morski prolaz – vir kojim se vrtoglavo silazi u podmorje.

SECESIJA

Secesija, koja se u hrvatskoj umjetnosti na prijelazu stoljeća javlja prvo i dominantno u vizualnim umjetnostima, upravo će kroz vizualnost zaživjeti i oslikati prizore *Priča iz davnine* i njihovih mitskih svjetova. Poetika secesije prepoznaje se u bajkama zbirke u nekim slojevima (detaljnije u Brlečić-Vujić 1991 i 1994; Zima 1999; Zima 2001; Mihanović-Salopek 2002; Grakalić Plenković 2018; Pavlović 2018).

Najuočljivija je izrazita stilizacija u prikazu prostora koja se očituje u krupnom planu (bogat otkrivena i secesijskom ornamentikom ukrašena prizorišta u bajkama) i u detaljima (koji su u secesijskim dekorativnim opisima vidljivi i namjerno istaknuti kao njihovi ukrasi). Pod krupnim planom spomenimo prekrasne, dekorativne, svjetlucave kulise, bajkovite čarobne i fantastične svjetove mitske *davnine*. Secesionistički dekorativni opisi okružuju likove bajki karakterizirajući ih elementima koloristike i ornamentalnošću u estetiziranim pejzažima, gdje će artifizirani oslikati umjetne i zatvorene prostore koji okružuju likove. Iste artifizirane svjetove prepoznajemo u najvećim hrvatskih književnika secesije – Vladimira Vidrića, u pjesmama i novelama A. G. Matoša i bajkama V. Nazora. Iako djeluju kao raskošne kulise, njihova je glavna funkcija u dodatnoj

karakterizaciji likova u prizorima koji se pred njima odvijaju; svojom će ih visokom estetizacijom, naglašenom artificijelnošću i dekorativnošću učiniti još snažnijima, naglašenijima. Primjere bajkovitih svjetova u kojima secesijska dekorativna ornamentika različito naglašava karaktere likova koji se otkrivaju pred njima istaknimo u bajci *Ribar Palunko i njegova žena*, gdje, iako izuzetno bogat, podmorski svijet lažnim i ispraznim sjajem donosi hladnoću prekrasnom, mrtvom svijetu sebičnoga kralja (*Oko dvorane stoji more kao mermerni zidovi, nad dvoranom stoji more kao svod stakleni. Od kamena od Alatira plavo svijetlo kao plava mjesečina. Ovjesile se nad dvoranom grane od bisera, uzdigli se po dvorani stolovi od koralja*), ili u bajci *Jagor* (objavljenoj u 3. izdanju, 12 godina nakon kraja moderne), gdje je jezovitijim, strašnim prizorima u simbolističkoj i secesijskoj maniri crvene, crne, srebrne i boje bakra oslikan užas zlog svijeta strašne babe Poludnice (*Oko gumna dvanaest peći: šest crvenih, iz njih crven plamen bije, a šest žutih, iz njih žuti plamen bije. U crvenim pećima ovnove peku, u žutima hljebove žare: sve babi Poludnici za jedan obrok. (...) Samo one goleme ovce digle svoje strašne glave. (...) ...nego opet sagnule glave, pa pasu ono bakreno lišće, što prska plamenom oko njihovih crvenih glava.*). Boje u bajkama tipične su i najdraže boje secesije; ponajprije zlatna, najčešća boja u *Pričama iz davnine* (i uopće u bajkama I. Brlić-Mažuranić), koja se u ovoj zbirci pojavljuje dvostruko više no sve ostale boje zajedno, potom raskošna crvena (rujna), crna, srebrna i modra (Zima 2001; Grakalić Plenković 2018). Secesijska zlatna nosi i simboličko značenje, u kršćansko-mitološkoj podlozi bajki kao kršćanski simbol duhovnog bogatstva ili simbol moći u materijalnom blagostanju. Tako je zlatno sunce, svjetlo i put k Raju i božanskom, pa zlatna svjetlost boji sve prizore u kojima se u bajci *Kako je Potjeh tražio istinu* pojavljuje božić Svarožić (*Bijaše ono zlatan dvor Svarožića. Iz dvora mila sjajnost blista: što od rumenog oblaka, što od staklenog brda, a što od onog suhog zlata...*) ili naglašava bogatstvo i raskoš podmorskog svijeta za kojim čezne Palunko.

Detalje kojima I. Brlić-Mažuranić, u skladu s poetskim preferencijama secesije, upotpunjuje i gradi svoje bajkovite prostore, uz dekorativnu, karakteriziraju još neke funkcije. Oni često donose antropomorfna

obilježja čarobnim bajkovitim predmetima, kao secesijskim simbolima koji su kao elementi estetizacije u funkciji naglašavanja vizualnosti. Dekorativni predmeti kao ukrasi u opisima biljnog i životinjskog svijeta – zlatni, srebrni i dragocjeni predmeti, čarobni su predmeti u bajkama te donose posebne moći likovima ili ih neočekivano mijenjaju (*zlatna svjetiljka i vrećica čarobnih bisera male vile Kosjenke u bajci Regoč vili omogućuju da stvara secesijske girlande (termin prema Brlenić-Vujić 1991) čiji je jedini cilj – ljepota (Odbaci ona jedan biserak, stvori se među njima drvce, a na drvцу šarene vrpce, svilene maramice i crveni đerdani za čobanice. – Odbaci drugi biserak, i došetaše sa svih strana iz šume gizdavi pauni; došetaše, prošetaše, poletješe, i prosipalo se po ledini sjajno perje, te se cakli sva ledina. (...). Još jedan biserak odbaci Kosjenka, i stvori se o jednoj visokoj grani zlatna njihaljka na svilenim konopcima – a kad se ljuljaju čobani i čobanice, tada njihaljka leti i spušta se tako visoko kao lастavica, a tako tihano kao duždєva galija.*). U ostalim bajkama tu su i veličanstvena kruna triput prežježena, zlatne rese, zlatna halja, zlatan skut, sulice, kupa Svarožičeva, praporci, barjak, dveri, dukati...).

Spomenimo još jedan element secesije – oživljavanje neživog i obrnuto, smirivanje i okamenjivanje živog u načelu dinamiziranja statičnoga i statiziranja dinamičnoga, koje je u vizualnim umjetnostima dočarano grafizmom i linearnošću (usp. Stamać 1989: 84–94). Dekorativnost se u opisu Kraljevstva Morskog očituje u oblikovanju raskošne modernističke sinestezije i nemirnom ispreplitanju ritma, boja, zvukova, pokreta, povezanih jednim mirnim detaljem – zlatom.

Morska kulisa u bajci *Ribar Palunko i njegova žena* uokvirena je morem, snažnom i tajanstvenom prirodnim silom. U raskošnom bajkovitom svijetu oslikanom secesijskom artificijelnošću i prirodnim ornamentima, oplemenjenom morskim biljkama i životinjama ponovno je u funkciji karakterizacije likova koji su pred njome predstavljeni – zlatno ozračje svjetluca i treperi oko Kralja Morskog. (*A na kraju, na drugom kraju, svirale gdje svire i sitni praporci gdje biju, onamo u zlatnome pijesku uživa i počiva Kralj Morski. (...) Pružio se u zlačani pijesak, samo voljsku glavu podigao – ukraj njega ploča od koralja, iza njega živica od zlata.*) Iako ga odlikuju osobine mirnoće i statičnosti, sipki zlatni pijesak na

dnu Kraljevstva Morskog zrači životom, sipi i kreće se u dinamičnoj drhtavosti, njegova zrnca odbljeskuju hladnu svjetlost i cijeli prizor upravo nestvarno titra. Zlatna zrnca poskakuju kad se veseli Kralj Morski i izazivaju Palunkovu hipnotičku omamljenost raskošnim svijetom zbog koje će on pomiješati bogatstvo raskoši i ono u prave ljubavi.

Prekrasne i zavodljive sirene u plastičnom prizoru plesa (omiljenoga secesijskog motiva) koji, istovremeno plastičan u secesijskoj naklonosti artificijelnosti te time i statiziranju dinamičnih prirodnih prizora, neodoljivo podsjeća na secesijski srebrni medaljon. Sklonost k modernističkoj artificijelnosti i autoričina intencija da dekorativnošću i estetiziranošću bajki slijedi suvremene trendove u umjetnosti upravo genijalno će, u maniri secesijske umjetnice, grafizmom i linearnošću u motivima kose povezati nedavno preminula majstorica minijature Cvijeta Job (1925. – 2013.), u možda najpoznatijim ilustracijama *Priča iz davnine* kojima je 60-ih godina prošlog stoljeća ilustrirala bajke u biblioteci Velikih slikovnica za izdavačku kuću Mladost (1962. – 1974.). Grafizam minijatura stopit će se sa secesijskim načelom I. Brlić-Mažuranić te nastaju poznati portreti Kosjenke, Regoča, Svarožića i snahe-guje (Hlevnjak 2022).

ANTIMODERNIZAM

U kontekstu utjecaja modernističkih strujanja na književni opus I. Brlić-Mažuranić valja se osvrnuti i na antimodernizam, čija se obilježja također mogu iščitati u bajkama *Priča iz davnine*. Antimodernizam nastaje kao opreka modernizmu i stav je pojedinaca koji se nisu slagali u svojim estetičkim i društvenim stajalištima s njime; jednostavno – oni nisu impresionirani novim, secesionističkim stavovima te će ih u svom nepovjerenju prema modernom svijetu i novome građanskom društvu kritizirati, uz duboki civilizacijski pesimizam (Kravar 2003). Nastao paralelno s modernizmom, teško ga je od njega odvojiti. Secesijska dekorativnost u opisima pejzaža i karakterizaciji likova u *Pričama iz davnine* predmeće se tako zanimljivom za interpretaciju i ako se osvrnemo na autoričine zapise o modernim strujanjima na suvremenoj joj umjetničkoj sceni. U autopoetskom osvrtu u eseju *Omladini o idealima*, predgovo-

ru *Knjizi omladini* (1923.; Brlić-Mažuranić 2011), koji se drži programatskim tekstom, I. Brlić-Mažuranić progovara o svojim etičkim i estetskim stavovima. Radi se o jednom od najmanje interpretiranih djela I. Brlić-Mažuranić, u kojemu književnica naglašava „alternativnu poziciju” u odnosu na aktualna strujanja u suvremenoj joj hrvatskoj književnosti (Zima 2001: 153; Jurišić 2014) i ističe u svome antimodernističkom stavu naklonjenost romantičarskom. Njezin je stav, ponajprije u etičkom smislu, uglavnom negativan za sva odcjepljivanja (secesiju), među kojima navodi secesiju i impresionizam.

Artikulacija antimodernizma u bajkama zbirke *Priče iz davnine* potvrđuje se u nekoliko segmentima. Primjećuje se u spajanju starog i novog svijeta, prošlosti i sadašnjosti, tradicionalnog i mladog, kao „povlašćivanje predmodernih, drevnih životnih i etičkih obrazaca naspram novih, moralno koruptibilnih” (Zima 2019: 321). No, I. Brlić-Mažuranić nalazi način na koji će u spajanju dvaju svjetova, za razliku od tendencija modernizma, koji se odriče tradicionalnog i negira ga, učiniti upravo suprotno, spajajući staro s novim ona gradi most i čuva oba svijeta, i svijet davnina i onaj novi, paralelni, upravo izostankom negiranja tradicije.

Karakterizacija nekih likova u bajkama i njihovih postupaka koji se prepoznaju kao tradicionalni također će odražavati autoričinu antimodernističku poziciju, primjerice, kada ukazuje na posljedice narušavanja prirodnog sklada (u bajci *Lutonjica Toporko i devet župančića* i liku mudrog djeda Neumijke). U tom smislu naglašava se i hijerarhijska podjela među likovima, pa su stariji likovi u smislu mudrosti i providenja nadređeni mladima, bez obzira radi li se o čudesnim likovima ili onima koji pripadaju (paralelnom) svijetu realnosti. Oni pripadaju svijetu koji cijeni i brani tradicionalne, često kršćanske ili iskonske, prirodne vrijednosti, što također upućuje na odnos između prošlosti i sadašnjosti (primjere za to vidimo u bajkama *Kako je Potjeh tražio istinu* i *Šuma Striborova*, kao i u dvjema novijim bajkama, *Jagor* i *Lutonjica Toporko i devet župančića*). Antimodernistički stavovi i naklonost prema prošlosti iščitavaju se i u obiteljskoj korespondenciji I. Brlić-Mažuranić i u njezinim javnim iskazima (usp. Zima 2019: 308–309); primjerice, u nenaklonosti koja ka-

rakterizira njezine stavove o suvremenim joj književnim strujanjima (F. T. Martinetti ili L. Pirandellu (Zima 2019: 312)).

UTJECAJ POETIKA MODERNE NA AUTOBIOGRAFSKI OPUS I. BRLIĆ-MAŽURANIĆ

Odsjaj poetičkih elemenata modernističkih pravaca primjetan je, iako mnogo manje naglašen, i u dijelu opusa I. Brlić-Mažuranić koji je autobiografski, ponajprije u *Autobiografiji* (1916.). Budući da je stvaralački rad I. Brlić-Mažuranić moguće promatrati kao dio *fin de siècle*, zanimljivo je upitati se kako se odsjaji moderne i njezinih pravaca oslikavaju na njezin autobiografski korpus. Naime, razdoblje na razmeđu stoljeća karakterizira snažan procvat autobiografskog diskursa, koji poznati izdavači potiču pozivanjem književnika na javnu objavu autobiografija, kako bi ih čitateljska publika upoznala (usp. Grakalić Plenković 2021). Na poticaj JAZU-a Brlić-Mažuranić piše poznatu *Autobiografiju*, u jeku Prvoga svjetskog rata, i tako se pridružuje skupini književnika koji stvaraju u razdoblju moderne i u tom razdoblju pišu autobiografije (primjerice, M. Begović, A. G. Matoš, D. Domjanić, V. Nazor). S obzirom na to da se tematske preokupacije moderne iščitavaju u njezinu opusu, osvrnimo se i na autobiografski diskurs, gdje ih je moguće očekivati, ponajprije zbog obvezujuće tematike koja autobiografe usmjerava prema očekivanome motivsko-tematskom fokusiranju na introspekciju. No *Autobiografiju* I. Brlić-Mažuranić, namijenjenu javnoj objavi, odlikuju tradicionalne pripovjedne tehnike. Prostor samopromatranja i intimnih preokupacija koji moderna otvara usmjerit će autoricu prema ispovjednosti utoliko da piše rezerviranu i odmjerenu autobiografiju, snažno obojenu tendencijom da svojoj obitelji osvrtnom na prošlost oda poštovanje, a svojim predcima u tradicionalnu odgoju iskaže zahvalnost i odanost. I. Brlić-Mažuranić elegantno pomiruje obveze koje od nje očekuje izdavač i intuicijom tradicionalno odgojene umjetnice predstavlja se u jasnoj intenciji formiranja ukusa i mišljenja o sebi u očima svoje publike. Modernističke odlike ove autobiografije mogu se tek naslutiti u bajkovitosti ugođaja i skladno osmišljenoj, zaokruženoj i gotovo secesijskoj kom-

poziciji, ponajviše detaljnosti i pravilnosti u rasporedu dokumentarnih, intimnih i faktografskih elemenata (usp. Brešić 1994). Modernistička sklonost fantastičnim i folklornim elementima iščitava se kroz osvrte na djetinjstvo, maštovitu mističnost i ekspresivne opise pejzaža.

I. BRLIĆ-MAŽURANIĆ I SUVREMENICI – OSCAR WILDE

Obilježja modernističkih poetika u bajkama I. Brlić-Mažuranić upućuju i na mogućnost usporedaba njezina opusa s radom autora u europskome kulturnom i književnom prostoru *fin de siècle*. Njezina sklonost fantastici, mitološkim motivima i formi umjetničke bajke potaknut će usporedbe s dvama slavnim suvremenicima. Poznat je nadimak I. Brlić-Mažuranić – *hrvatskoga Andersena*, koji je 1924. dobila za svojih šest *Priča iz davnine*, kada su prevedene na engleski jezik (u izdanju nakladnika Allen & Unwin, s ilustracijama V. Kirina), koji se, iako laskav, nespretno i nedovoljno precizan, zadržao do danas. Naime, teško su jasno odredive paralele u radu dvoje velikana dječje književnosti, pa se nadimak danas više poima kao veliki kompliment koji I. Brlić-Mažuranić dodjeljuje karizmu klasika naše književnosti i majstorice bajki. Odsutnost sentimentalnosti i izbjegavanje suviše emocionalnosti, kao i modernistička tendencija estetizaciji i nesputana mašta u kreiranju fantastičnih bića, uz finu izbrušenost izraza u rafiniranoj jezičnoj osviještenosti (Krešić, 1955; Skok, Crnković 1995; Zima 2001) povezuje I. Brlić-Mažuranić s majstorom engleske proze Oscarom Wildeom, čiji rad opisuje esteticizam, secesija, simbolizam i dekadencija. U kontekstu modernističkih esteticističkih orijentacija na koje se osvrće ovaj rad, naglasimo osobito tek jednu od poveznica koje povezuju Wildea i Brlić-Mažuranić, a to je motiv zlata. Riječ je o jednom od središnjih motiva secesije koji se pojavljuje u svakoj bajci Wildeove prve zbirke koja izlazi 1888., 30 godina prije *Priča iz davnine – Sretni princ i druge bajke* (zbirka se sastoji od pet bajki), kao i u svih osam bajki *Priča iz davnine* (mislim na 3. izdanje, kao i na sve bajke izvan zbirke). I površna usporedba korelacije umjetničkih bajki I. Brlić-Mažuranić i O. Wildea upućuje na promišljenu dekorativnost i fantastično unošenje artificijelnih predmeta u opise likova i pej-

zaža u bajkama obaju autora. Secesijsko estetsko načelo otvorit će se njihovim maštovitim i nespутanim bajkovitim prostorima, drevnim vremenima i predjelima, ukrašenim umjetničkim i vrijednim detaljima. Preobrazba kojom su apstrahirali zbiljsko značenje zlatnih motiva, ukrasa ili zlatnih predmeta u svojim interijerima i prizorištima, sve do stupnja ornamentalnosti, nedvojbeno upućuje na visoku secesijsku stilizaciju.

Moguće je, napokon, pretpostaviti da je I. Brlić-Mažuranić čitala Wildeove bajke u originalu ili, kasnije, u prijevodu, jer je već dvije godine nakon njihova izdanja tiskan prvi prijevod Wildeovih dviju bajki (1900.), da bi već sljedeće godine zbirka bila prevedena u cijelosti i tiskana u prijevodu i nakladi obiteljskog prijatelja obitelji Brlić, Augusta Harambašića. U Knjižnici obitelji Brlić u Slavonskom Brodu do danas su sačuvane dvije Wildeove knjige u prijevodu (*Mladi kralj*, Zagreb, 1918.; prev. I. Velikanović, ilustr. Lj. Babić) i *Dorian Gray*, Zagreb (bez godine, vjerojatno tiskana 20-ih godina 20. st.). Konačno, oba će autora istaknuti želju za čitanjem svojoj djeci i povezati je s nastajanjem svojih djela (usp. Brlić-Mažuranić 1997; Paljetak 2000), kao što je to učinio i, 18 godina mlađi, J. R. R. Tolkien, govoreći o podrijetlu svoga prvog romana *Hobit*. Roman je objavila ista izdavačka kuća koja je tiskala engleski prijevod *Priča iz davnine* (*Tales of long ago*, 1924.), Allen & Unwin. Kao poticaj za usporedbu rada I. Brlić-Mažuranić s Tolkienovim djelom naglasimo sličnosti u kreacijama potpuno jedinstvenih sustava vlastitih mitologija i mitoloških bića, na temeljima već postojećih, praslavenske odnosno nordijske mitologije, te ratno vrijeme u kojem ti svjetovi nastaju (Prvoga ili Drugoga svjetskog rata). Kao i detaljnu komparativnu analizu Wildeovih i bajki I. Brlić-Mažuranić, dotičaje s radom J. R. R. Tolkiena podvlačim kao zanimljive za buduća istraživanja.

Nakon što su *Priče iz davnine* 1924. prevedene na engleski, I. Brlić-Mažuranić zbirku je poslala trima svojim suvremenici, koje je izrazito cijenila, na što se, razmišljajući o autorici u suvremenom joj europskom kontekstu, zanimljivo osvrnuti. Autori su to prema čijem se književnom radu, sudeći prema privatnoj i javnoj korespondenciji, književnica osvrće i s naklonošću i s poštovanjem, i kojima, jer su to „tri jedina živu-

ća spisatelja do kojih drži(m) – dakako najviše do Tagore kao čovjeka-sveca!” (Matišić 1991, 80; Zima 2019, 345) *Priče* nakon prijevoda na engleski šalje zajedno s popratnim pismima. Prvi je indijski nobelovac Rabīndranāth Tagore (1861. – 1941.), čiju je zbirku pripovijedaka naručila te o njima piše „nešto divno (...) gdje uzveličava djecu i djetinjstvo” (usp. Matišić 1991; Zima 2019: 238). „To je čovjek koji me na današnjem svijetu najviše zanima i na kojemu, sa nekom vjerojatnošću, počivaju moje iluzije o konačnoj pobjedi dobrote i čistoće”, piše I. Brlić-Mažuranić u pismu ocu Vladimiru (1925.; prema Zima 2019, 311). Susreće se i upoznaje s njime 1926., prilikom njegove književne večeri i posjeta Zagrebu. Pismenu korespondenciju počinju 1926., a autorica prevodi i njegove dječje pjesme s njemačkog i tekstove s francuskog i ruskog (Zima 2019, 333).

I. Brlić-Mažuranić svoje *Priče* poslala je i Selmi Lagerlöf (1858. – 1940.), švedskoj književnici, prvoj nobelovki i prvoj članici Švedske akademije. Dvadesetih godina prošlog stoljeća Brlić-Mažuranić čita njezina djela, zapisuje da joj se prvi put istinski sviđa pisanje jedne književnice (Zima 2019, 238), dopisuje se s njom te joj šalje 1925. knjigu *Priče iz davnine*. Poslala ih je i Rudyardu Kiplingu, čiji rad ističe u korespondenciji i kao dio svoje lektire u mladosti. Kipling i Lagerlöf odgovorili su joj, zahvalili i čestitali, no njihova pisma nisu u potpunosti zadovoljila autorčina očekivanja, o čemu također doznajemo iz privatne korespondencije (Zima 2019, 346) u kojoj autorica potiskuje razočaranje, pretpostavivši ulogu književnice ulogu majke i važnost obiteljskog života. Razmjena pisa potrajala je nekoliko mjeseci, nakon čega Zima pretpostavlja pojavu ideje o mogućoj nominaciji za Nobelovu nagradu (Zima 2019, 346).

K ZAVRŠETKU

U osvrtu na poveznice između esteticističkih modernističkih strujanja i bajki iz zbirke *Priče iz davnine*, koje potvrđuju naklonost autorice suvremenim europskim utjecajima koji djeluju u hrvatskoj i europskoj književnosti, iako im u autopoetičkim osvrtima nije sklona, jasno je kako ova promišljanja tek ponovno dokazuju i učvršćuju spoznaju o

tome koliko je velik umjetničin udio u afirmaciji hrvatske umjetničke bajke. *Priče iz davnine* satkane su i oslikane i esteticističkim elementima poetika *fin de siècle*. No, spomenuta naklonost koju autorica izražava k modernističkoj artifizijalnosti u funkciji visoke estetizacije nije bajke samo obojila i dekorirala, kao nekakva vrsta retuša ili ukrasa prema secesionističkom ukusu, naprotiv. Stavlja ih u suzvučje s didaktičnima, tvoreći neponovljivu, snažno povezanu strukturu. O njoj ćemo, nema nikakve sumnje, govoriti i zbog nje ćemo se susretati još desetljećima.

LITERATURA

- Barac, Antun. 1954. Hrvatska književnost od preporoda do stvaranje Jugoslavije, 1. Književnost ilirizma. Zagreb: HAZU.
- Bošković Stulli, Maja. 1970. Priče iz davnine i usmena književnost. U: Zbornik radova o Ivani Brlić-Mažuranić, ur. Dubravko Jelčić. Zagreb: Mladost. 163–180.
- Brešić, Vinko. 1994. Sklad kao načelo, Autobiografija Ivane Brlić-Mažuranić. U: Ivana Brlić-Mažuranić: prilozi sa znanstvenostručnog kolokvija, ur. Verica Vukelić. Slavonski Brod: Ogranak Matice hrvatske u Slavonskom Brodu. 13–19.
- Brgles, Miriam Mary. 2018. Društveni i kulturni kontekst *fin de siècle* i nastanka *Priča iz davnine*. U: *Stoljeće Priča iz davnine*, ur. Andrija-na Kos-Lajtman, Sanja Lovrić Kralj, Nada Kujundžić. Zagreb: Hrvatska udruga istraživača dječje književnosti. 201–216.
- Brlenić-Vujić, Branka. 1991. Pitanje secesije u hrvatskoj moderni. *Croatica*, XXII, 34–36, 59–79.
- Brlenić-Vujić, Branka. 1994. U potrazi za izgubljenim domom. U: Ivana Brlić-Mažuranić: prilozi sa znanstvenostručnog kolokvija, ur. Verica Vukelić. Slavonski Brod: Ogranak Matice hrvatske u Slavonskom Brodu. 21–27.
- Brlić-Mažuranić, Ivana. 1950. *Priče iz davnine*. Zagreb: Grafičko-na-kladni zavod.

- Brlić-Mažuranić, Ivana. 1997. Autobiografija (Hrvatska revija, 3(1930), 5, 241–249). U: Autobiografije hrvatskih pisaca, ur. Vinko Brešić. Zagreb: AGM. 521–531.
- Brlić-Mažuranić, Ivana. 2011. Knjiga omladini. U: Sabrana djela Ivane Brlić-Mažuranić. Pjesme i priče, ur. Vinko Brešić. Slavonski Brod: Matica hrvatska.
- Brlić-Mažuranić, Ivana. 2016. Moji zapisci: dnevnici, memoari, molitve, putni i drugi zapisi. Sabrana djela Ivane Brlić-Mažuranić. Ostavština; sv. 1 (6). Slavonski Brod: Matica hrvatska.
- Grakalić Plenković, Sanja, Šepić, Tatjana. 2015. Dospijeće do pisanja – autobiografski tekstovi Ivane Brlić-Mažuranić i Povijest mog života George Sand. U: „Šegrt Hlapić” od čudnovatog do čudesnog. Zagreb: Slavonski Brod: Hrvatska udruga istraživača dječje književnosti, Ogranak Matice hrvatske u Slavanskom Brodu. 643–654.
- Grakalić Plenković, Sanja. 2018. Zlato i zlatno u „Pričama iz davnine”. U: Stoljeće Priča iz davnine, ur. Andrijana Kos-Lajtman, Sanja Lovrić Kralj, Nada Kujundžić. Zagreb: Hrvatska udruga istraživača dječje književnosti. 323–338.
- Grakalić Plenković, Sanja. 2021. Elementi književnih paradigmi moderne u autobiografijama hrvatskih modernista. U: Sarajevski filološki susreti 5 (knj. 2), ur. Mirza Sarajkić. 166–183.
- Hameršak, Marijana, Zima, Dubravka. 2015. Uvod u dječju književnost. Zagreb: Leykam international.
- Hergešić, Ivo. 1955. Oscar Wilde ili tisuću i jedan paradoks. Književni portreti. Zagreb: NIP, 107–128.
- Hergešić, Ivo. 2005. Hrvatska moderna. Zagreb: Ex libris.
- Hlevnjak, Branka, Ivanuš, Rhea. 2022. Cvijeta Job: majstorica minijature. Prilozi povijesti hrvatskog slikarstva 1944. – 2012. Zagreb: Udruga za promicanje oblikovanja i umjetnosti Design Art.
- Jurišić, Martina. 2014. Knjiga omladini Ivane Brlić-Mažuranić. *Kroatologija*, 5, 1, 69–90.
- Kravar, Zoran. Antimodernizam. Zagreb: AGM, 2003.
- Krešić, Stjepan. 1955. Pogovor. U: Wilde, Oscar. Bajke. Zagreb: Mladost, I–IX.

- Lovrenčić, Sanja. 2024. *Žrtvovanje čarolije u svijetu Ivane Brlić-Mažuranić*. Zagreb: Mala zvona.
- Majhut, Berislav, Lovrić Kralj, Sanja. 2020. *Oko hrvatske dječje književnosti*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada – Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Majhut, Berislav. 2022. *Hrvatska dječja književnost okreće list*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Matišić, Zdravka. 1991. Ivana Brlić-Mažuranić i Rabindranath Tagore. *Književna smotra*, 23, 84, 77–81.
- Mažuranić, Ivana. 2010. *Dobro jutro, svijete! : dnevnički zapisi 1888. – 1891*. Zagreb: Mala zvona.
- Mihanović-Salopek, Hrvojka. 2002. Modernistička secesijska obilježja u dječjem stvaralaštvu Vladimira Nazora i Ivane Brlić-Mažuranić. *Dani Hvarskog kazališta; Književnost i kazalište hrvatske moderne; bilanca stoljeća* 2, 28, 1, 60–83.
- Milanja, Cvjetko. 1975. Mitska osnova strukture bajke Ivane Brlić-Mažuranić (Na primjeru *Kako je Potjeh tražio istinu*). *Revija*, XV, 2, 93–103.
- Paljetak, Luko. 2000. Ljepota i stvaranje ljepote u bajkama Oscara Wildea. U: Wilde, Oscar. *Sretni princ i druge bajke*. Zagreb: Školska knjiga. 199–212.
- Pavličić, Pavao. 2002. Što je danas hrvatska moderna? *Dani Hvarskog kazališta; Književnost i kazalište hrvatske moderne; bilanca stoljeća* 2, 28, 1, 5–16.
- Pavlović, Cvijeta. 2018. Hrvatske umjetničke bajke esteticizma: Ivana Brlić-Mažuranić i Vladimir Nazor. U: *Stoljeće Priča iz davnine*, ur. Andrijana Kos-Lajtman, Sanja Lovrić Kralj, Nada Kujundžić. Zagreb: Hrvatska udruga istraživača dječje književnosti. 235–248.
- Skok, Joža, Crnković, Milan. 1995. Čudnovate zgode šegrta Hlapića i Priče iz davnine Ivane Brlić-Mažuranić; Robinson Crusoe Daniela Defoea. Zagreb: Školska knjiga.
- Stamać, Ante. 1989. *Passim*. Split: Logos.
- Subotić, Mladen. 1991. Dječja književnost hrvatske moderne (repcijski refleksi). *Croatica*, XXII, 35–36, 119–140.

- Šicel, Miroslav. 1978. Povijest hrvatske književnosti. Književnost moderne. Knj. 5. Zagreb: Liber.
- Zima, Dubravka. 1999. Priče iz davnine Ivane Brlić Mažuranić. *Umjetnost riječi*, XLIII, 3–4, 283–295.
- Zima, Dubravka. 2001. Ivana Brlić Mažuranić. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Zima, Dubravka. 2018. Priče iz davnine i hrvatska moderna: o mit-skom secesionizmu, folklornim šarama, neoromantizmu i antimoder-nizmu. *Stoljeće Priča iz davnine*, ur. Andrijana Kos-Lajtman, Sanja Lovrić Kralj, Nada Kujundžić. Zagreb: Hrvatska udruga istraživača dječje književnosti. 249–272.
- Zima, Dubravka. 2019. Praksa svijeta: biografija Ivane Brlić-Mažuranić. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Zlatar, Andrea. 2000. Moderna – pitanje periodizacije. U: *Komparativna povijest hrvatske književnosti: Moderna*. Zbornik radova II., ur. Mirko Tomasović i Vinka Glunčić-Bužančić. Split: Književni krug. 7–15.
- Žmegač, Viktor. 1997. Duh impresionizma i secesije. *Hrvatska moderna*. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

IVANA BRLIĆ-MAŽURANIĆ AND MODERNISM

SUMMARY

The intention of the paper is to highlight the modernist elements of the anthological collection of fairy tales *Tales of Long Ago* by Ivana Brlić-Mažuranić and to interpret them in the context of different literary styles that coexist in Croatian Modernism, with a particular emphasis on the Secession style. The author's inclination towards modernist artificiality and her intention to follow current trends in art with the Art Nouveau decorativeness and aestheticization of fairy tales produced the texts where the elements of the literary paradigms of modernity intertwined with didactic ones create a harmonious whole. The touch of modernity testifies to the author's affection and commitment to contemporary European influences in Croatian literature of the *fin de siècle*.

Key words: *Tales of Long Ago*, Ivana Brlić-Mažuranić, Modernism, Secession